

DALIA DILYTĖ

*Filosofo
Žmona*

Sofoklis

Vilnius, 2016

Turinys

Autorės žodis	7
I skyrius, 65-ųjų metų pavasaris <i>Juodasis strazdas</i>	11
II skyrius, 65-ųjų metų pavasaris <i>Sumanymų dėlionės</i>	37
III skyrius, 65-ųjų metų vasara <i>Pradžia</i>	65
IV skyrius, 66-ųjų metų pavasaris <i>Vargai su merginomis</i>	91
V skyrius, 66-ųjų metų vasara <i>Ginčai</i>	123
VI skyrius, 67-ųjų metų pavasaris <i>Susidūrimai</i>	151

VII skyrius, 67-ųjų metų vasara <i>Sielvartai ir džiaugsmai</i>	177
VIII skyrius, 68-ųjų metų pavasaris <i>Sūkuringas pavasaris</i>	209
<i>Epilogas</i> , 115 metų pavasaris	229
<i>Trumpos žinios</i> . Apie tekste paminėtus realius asmenis, vietas, mitų veikėjus	233

Autorės žodis

Kadangi šiais laikais pretendentų į rašytojo vardą knibždėte knibžda, tai pirmiausia norėčiau nuraminti poną Rašytojų sąjungos pirmininką, narius ir kitus suinteresuotus asmenis, kad savęs rašytoja nelaikau ir į tą garbingą luomą nesiveržiu. Man rūpėjo išdėstyti hipotezę, atsakant į klausimą: kas parašė tragediją „Oktavija“? Visus patenkinančio atsakymo į šį neaiškų klausimą tikriausiai niekada niekam nepavyks pateikti, bet esama ir visuomet bus įvairių spėlionių. Manau, kad mano hipotezė nėra fantastiškesnė už kitas. Galėjau parašyti šia tema straipsnį* ar net studiją su nuorodomis, išnašomis, mokslinės literatūros sąrašu, tačiau tokio pobūdžio veikalų rašymas per visą gyvenimą įgriso iki gyvo kaulo. Todėl pasirinkau istorinio romano žanrą, leidusį aprėpti ir mane dominusį hipotetinį klausimą, ir jo kontekstą: stojiškos laikysenos žmogaus buvimą pasaulyje, totalitarinės valstybės piliečių dalia, vertybių sistemos likimą, Romos imperijos geografines ir politines erdves.

* Pavyzdžiui, kadaise esu paskelbusi straipsnį kitos Senekos tragedijos autorystės klausimu: Dalia Dilytė, „Dėl Hercules Oetaeus autorystės“, in: *Acta scientifica Universitatis Vilnensis, Literatūra*, 38 (3), 1996, p. 21–25.

Idant citatos, perrašai ir kiti elementai nesiskirtų nuo pasakojimo, laikiausi antikinei literatūrai būdingos retorinio atspalvio stilistikos. Suprasdama, kad lietuviška knyga apie Romos gyvenimą bus suvokiama kaip vertimas iš lotynų kalbos (juk autentiškiausias vaizdas būtų, jei romėnai kalbėtų lotyniškai), stengiausi vengti lotyniškų žodžių, kurie lietuviškame tekste atrodo tarsi neišversti, tačiau turiu atsiprašyti skaitytojų, kad neradau lietuviškų atitikmenų žodžiams „senatas“, „toga“, „imperatorius“ bei kitiems ir pavartoju gal dvylika tokių anachronizmų. Graikiški žodžiai, posakiai, citatos romėnų lūpose skambėjo dažnai, todėl ir aš drąsiai vartuju „epas“, „tragedija“, „filosofas“ ir kitus iš helėnų paskolintus žodžius. Negalėjau pavartoti tik tų graikiškų žodžių, kurių Antikoje nebuvo, pavyzdžiui, žodžio „monologas“, nes jį, kaip, tarkime, ir žodį „telefonas“, esame pasidarę mes, Naujųjų laikų žmonės. Be abejo, turėjau vengti ir iš naujųjų kalbų pas mus atėjusių, vėliau atsiradusių svetimų žodžių.

Romano veiksmas apima trejus paskutinius Romos imperatoriaus Nerono valdymo metus (65–68 m. po Kr.). Stengiausi svarbiausių tų metų įvykių seką išdėstyti nuosekliai, bet kartais chronologija truputėlį susijaukdavo: pvz., trys broliai Anėjai iš tiesų žuvo ne visi vienu sykiu. Vis dėlto manau, kad tokio pobūdžio tekstui nedideli netikslumai atleistini, nes tie keli ar keliolika mėnesių ištirpsta dviejų tūkstančių metų toliuose, o hipotetinio teiginio dėstymui įtakos neturi.

Apie vienus knygoje aprašomus asmenis žinoma kiek daugėliau, apie kitus – beveik nieko, tačiau visais atvejais žinių nepaprastai trūko ir teko išgalvoti ne tik pramanytų,

bet ir realių veikėjų tiek kai kuriuos svarbesnius biografijos faktus, tiek smulkmenas. Taigi ši knyga netinka mokslinių darbų šaltinių sąrašui, tačiau tikiuosi, kad esminių dalykų neiškraipo. Jei ką nors vargina itin griežti etiniai kai kurių veikėjų postulatai, tai galiu pasiteisinti, kad jie buvo Vėlyvosios stojos šerdis, o „Oktavija“, mano galva, galėjo atsirasti tik stoicizmo aplinkoje, tiesa, Nerono laikais gerokai apnaikintoje, pritilusioje ir uždaroje. Kita vertus, kadangi tikroji romano autorė yra filosofijos beveik neišmananti moteris, tai ypatingų teorinių gelmių jame ieškoti nereikėtų, jis skirtas ne teoretikams, o paprastiems įvairaus plauko skaitytojams.

Romano mintis galvoje kilo ir siužetas dėliojosi seniai, jau prieš keliolika metų, bet vis buvo rimtesnių ir svarbesnių darbų, tad nieko nesiėmiau. Tų darbų ir dabar nesumažėjo, tai tikriausiai ligi šiolei nebūčiau nieko parašiusi, bet kartą prasitariau apie sumanymą sūnui Ignui Staškevičiui ir nuo to laiko netekau ramybės: vis buvau klausinėjama, skatinama, raginama. Taigi nieko kito nebeliko, tik sąmonėje plaukiojančius vaizdus pabandyti išreikšti žodžiais. Turiu prisipažinti, rašydama džiaugiausi ištrūkusi iš griežto mokslinio tikslumo vergijos ir mėgavausi kūrybos laisve, todėl esu dėkinga ragintojui už tų nepakartojamų pojūčių valandas.

Dalia Dilytė

I SKYRIUS, 65-ŪJŪ METŪ PAVASARIS

Juodasis strazdas

Pauliną prikėlė juodojo strazdo giesmė. Skardus, gyvenimo džiaugsmo kupinas švilpiniavimas, perskrodeš dangų ir žemę, rodos, smelkte persmelkė ją nuo galvos ligi kojų, žadino, šaukė, kvietė, skelbė buvimo šiame pasaulyje palaimą, ragino gyvasties bruzdą ir plastėjimą. Ilgokai pasiklausiusi į sielą byrančių giesmės garsų, Paulina nusišypsojo ir atsimerkė. Pro atvirą kambario durų angą pamatė, kad vidiniame kieme dar tvyro rasota prieblanda, bet dangaus lopelis virš baltų stogą laikančių stulpų sodriai mėlynuoja, taigi juodasis strazdas, atsitūpęs prie galinės namo sienos prigludusio seno platano viršūnėje, jau regi pirmuosius saulės spindulius. Atrodo, Lukrecijus tarsi kaip tik jam būtų parašęs:

*Tu pamatai, kaip kylanti saulė, staiga sužibėjus,
Viską aplinkui savais spinduliais gausingai apšviečia. –*

O Montanas pasakė dar gražiau: *Byra rausvinga diena*. Turbūt visos tautos visuomet garbino šį nuostabų šviesulį. Graikų saulės dievas važiuoja per dangų ugniniaus žirgais pakinkytu vežimu, kiti tame, pasak Anaksagoro, įkaitusiame geležies luite, įžvelgia sakalą, tretį – susirangiusią gyvatę, ketvirtą – rūpestingą moters veidą. Dabar Romoje šen bei ten

pasigirsta žinių apie Mitros, iš Rytų atkeliavusio saulės dievo, gerbėjus, šnekama, kad jų dievo šventavietės yra rūsiai, panašūs į olą, iš kurios trumpiausią metų dieną jis atėjęs į pasaulį. Sako, ten esama paveikslų, vaizduojančių Mitros atėjimą ir dovanų jam nešančius piemenis. Kituose paveiksluose Mitra užmušęs tamsos ir blogio įsikūnijimą – jautį. Įdomu, ką tie žmonės laiko tamsa ir blogiu? Ar jie nepastebi, kad jų tikėjime esama tamsos? Juk jis ribotas: jame nėra vietos moterims, Mitros garbintojai gali būti tik vyrai. Tai kokia gi čia šviesa? O tamsa pati savaime nėra blogis. Tamsa gali būti jauki, štai mūsų kraštų namuose visada tamsoka, bet būti juose malonu. Gal svarbiausia yra saikas, tamsos ir šviesos pusiausvyra? Pasakojama, kad vėl įžengęs į dangų Mitra tapo nenugalimu dievu, visų garbintojų visagaliu gynėju. Jis padedąs jiems gerbti tiesą, būti teisingiems ir tyriems, įveikti žemus geidulius, o po mirties jų sielas nuvedąs į palaimintųjų sritį, į amžiną šviesą. Laikų pabaigoje Mitra grįšiąs į žemę, prikelsiąs mirusiuosius ir geriesiems suteiksis nemirtingumą, o bloguosius sunaikinsiąs...

– Paulina! Garbė tavajai Junonai!* Tu atsipeikėjai! – per akimirksnį praskriejusias Paulinos mintis nutraukė džiugus tolimo giminaičio, bičiulio, namų gydytojo Stacijaus balsas. Pasilenkęs prie lovos, jis mikliai užkišo kairę ranką jai už nugaros ir kilstelėjo, o dešine pridėjo prie lūpų taurę.

– Išgerk, – tarė įsakmiai.

Jis gerai sumanė. Iš tiesų jaučiuosi ištroškusi. Skanu... Pasaldinta medumi, dar lyg vyno skonio esama, bet nieko

* Nors Junona buvo ir visos valstybės, ir visų moterų deivė, romėnai dar tikėjo, kad kiekvieną romėnę globoja jos Junona, tos moters gyvastingumo, dvasinių ir fizinių jėgų simbolis.

čia neatskirsi, jis, žinoma, primaišė savo žolių nuovirų. Bet kodėl Stacijus mane girdo? Ar aš sergu?

Tik dabar Paulina pastebėjo nugara į sieną atsirėmusią Metiją. Keturių aliejaus žiburių žibintas gerai apšvietė jos veidą. Kokios jis neįprastos išraiškos! Atrodo, byloja, kad atsitiko baisi nelaimė, bet kartu sklidinąs džiaugsmo. Sielvartingas džiaugsmas... Koks vaizdakalys, koks tapytojas įstengtų pavaizduoti tokį veidą? Jie nuo seno taip siekia tikroviškumo... Pasakojama, jog kadaise garsus graikų tapytojas Dzeuksidas nupiešė berniuką tarp vynmedžių. Uogos atrodė tokios tikroviškos, kad paukščiai sulėkė jų lesti. Bet Dzeuksidas nebuvo patenkintas, jis ieškojo trūkumų berniuko atvaizde: jei tas būtų buvęs kaip gyvas, paukščiai nebūtų drįsę artintis prie vynuogių. O kai garsiausiam visų laikų tapytojui Apeliui, dalyvavusiam tapytojų varžybose su žirgą vaizduojančiu paveikslu, teisėjai nepaskyrė pirmosios vietos, jis įsižeidęs atsivedė prie paveikslų žirgų. Šie nekreipė dėmesio į kitų dailininkų darbus, tačiau sustojo prie Apelio žirgo ir sužvingo, taip visus įtikindami jo tapybos tikroviškumu. Tačiau antra vertus, visi turėtų sutikti, jog esama kažkokių neįveikiamos ribos, kurios peržengti žmogui nėra leista. Mirtingieji neįstengia ir niekuomet neįstengs perteikti to sudėtingo Dievo tikrovės turtingumo, to įvairiopo gyvumo. Jie visuomet sakys: ta paukštė nupiešta kaip gyva, nes niekada niekas negalės pasigirti sukūręs gyvą paukštę. Taigi žmogui lemta tik mėgdžioti, tik atspindėti. Mėgdžiodamas jis stengiasi kuo labiau priartėti prie dieviškosios tikrovės, taip išsakydamas jai pagarbą ir kartu parodydamas suvokiąs, kad yra už ją menkesnis. Pasitaiko menininkų, nesugebančių net patenkinamai atspindėti to, ką mato. Visi iš jų juokiasi, nors

patys jie ir teigia kurią tokį pasaulį, koks jiems atrodo, o ne tokį, koks yra. Taip aiškindami dangsto savo silpnumą. Nes argi įmanoma sukurti tai, kas nepatirta, ko nebuvo ar nėra tikrovėje? Nesugebėjimas kuo tiksliau atspindėti to, kas yra, rodo, kad jie neturi dieviškos ugnies, dieviškos dovanos tai padaryti. Užsigalvojusi Paulina nustojo gerti.

– Pavargai? Truputėlį pailsėk, – pasakė Stacijus, atitraukdamas taurę.

Paulina atsitokėjo ir pažvelgė į jį.

– Ar aš sergu? – paklausė ir nustebo, kad balsas skamba taip silpnai ir tyliai.

– Taip, sunkiai sergi, bet dabar jau atsigauni ir netrukus tikrai pasitaisysi. Pabaik gerti.

Paulinai dingtelėjo, jog nespėjo paklausti Metijos, kas atsitiko. Tiek to, išgers ir paklaus. Bet Stacijus, padėjęs tuščią taurę ant stalelio ir atsargiai paguldęs ją, tarė:

– Daugiau – nė žodžio. Nieko nesakyk, tau negalima kalbėti. Esi labai silpna. Miegok. Turi ilsėtis.

„Ilsėtis? Aš juk guliu. Nors iš tiesų jaučiuosi baisiai pavargusi. Kokia čia liga?“ – pynėsi galvoje klausimai. Iš sąmonės gelmių pradėjo kilti kažkoks siaubas, kažkoks bausis skausmas, bet nulsūgo, neįgavęs pavidalo, ir Paulina pasijuto grimztanti į miego valdas.

Stacijus dar ilgokai pasėdėjo, paskui patikrino jos kraujagyslių tvinksnius, pasirausė savo dėžėje ir tarė Metijai:

– Dabar ji turėtų miegoti. Tau irgi duosiu šio bei to. Še, išgerk šaukštą ir eik gulti. Ištisą naktį akių nesudėjai.

– O kas gi miegojo? Tu pats taip pat visą laiką ant kojų.

– Aš pripratęs. Žinoma, paskui prigulsiu. Hilda irgi tegu numinga. Man reikia žvalių, neknapsinčių iš nuovargio no-

simis padėjėjų, kad sugebėtų ir pastebėti, ką reikia, ir nieko nesupainiotų. Lidiją nuvariau gulti anksčiau, ji jau bus gerokai nusunūdusi, tad pažadink ir atsiųsk pas mane. Ir Leonidą pribudink, jis irgi jau turbūt truputėlį pailsėjo.

Pustekinė atbėgo Lidija. Stacijus liepė jai žiūrėti, kad ligonei nenuslinktų antklodė, kad neatvėstų patalą šildančios karštos plytos, be to, klausyti Leonido nurodymų. Šiam atėjus, pasakė:

– Paulina atgavo sąmonę, po to ją užmigdžiau. Kol kas ji atrodo pusė bėdos. Aš einu snūstelėti, o tu nenuleisk nuo jos akių. Jei pradėtų nelygiai kvėpuoti ar blaškytis arba dar kas atsitiktų, tučtuojau kelkit mane. Norėčiau, kad bent dvi dienas pamiegotų, todėl pamažėle paruošk dar vieną davinį vaistų, dėžėje ir ant staliuko rasi, ko reikia. Ten vaškuotoje lentelėje surašyta, kaip ką sutrinti ir sumaišyti. Pagaliau ir pats jau nemažai žinai. Sugirdysime kartu, manau, pakirsiu anksčiau už ją. Kai vėl įmigs, perrišime rankas.

Dar kelis kartus prabundančią Pauliną beregint užmigdydavo Stacijaus gėrimas. Kai ji vėl atsimerkė, buvo popietė. Šalia sėdėjo Hilda. Pro atdarą langą sruvo balandžio šviesa ir šiluma.

– Oi, Paulina, mes jau buvome pradėję manyti, jog Stacijus nori padaryti iš tavęs miegančią pasakų karalaite, – nusišypsojo ji, – bet dabar laukia, kada praplėši akis. Einu, pakviesiu jį.

– Nereikia, aš čia, – atsiliepė tarpduryje gydytojas, nešdamasis dangteliu uždengtą molinį dubenėlį. – Gerai, užteks kirmyti, Paulina. Šiek tiek pailsėjai, ar ne? Dabar užvalgysi. Mudu su Polemonu išvirėme ypatingo, tik tau

skirto sultinio. – Stacijus pastatė dubenėlį ant stalelio ir, žvilgtelėjęs į jos rankas, pridūrė: – Ir rankos gražiai apgijo.

Rankos... Paulina staiga viską prisiminė. Žiemą jie praleido Kampanijoje, Neapolio apylinkių dvare. Prieš trejus metus ten smarkiai drebėjo žemė, didžiulis plyšys prarijo avių bandą, griūvantys tvartai prispaudė dalį gyvulių, suiro vienas gyvenamojo namo galas, bet dabar viskas atstatyta ir pataisyta. Laikas bėgo gražiai. Iš drebėjimo apgriautų, bet vėl kylančių Pompėjų, Stabijų, Herkulanėjo retsykais atvažiuodavo draugų, iš Neapolio atkakdavo Metronakto mokiinių, jie patys irgi kartkartėmis leisdavosi į svečius pas gerus bičiulius ar giminaičius. Bet šiaip gyveno tyliai ir ramiai: Seneka rašė, ji rūpinosi juo, o atliekamam laikui skaitė senas, mėgstamas knygas. Kartais išsivyniodavo ir naują Lukano ar kokio nors kito dabartinio rašytojo ritinėlį. Kūrė ir tvarkė trumpus eiliuotus įvairių augalų, ypač vaistažolių, aprašus, siekdama ne tiek papasakoti apie gydomąsias savybes ir vaistų gaminimą, kiek išsakyti bendresnes mintis bei samprotavimus. Nieko nepakeisi, gyvenimas daro savo. Ji niekada nelaikė savęs filosofe, tik filosofo žmona, bet yra perkrimtusi ir romėnų, ir graikų išminčių kūrinius, išklausiusi daugybės nuomonių, dalyvavusi šimtuose pokalbių, tad visą laiką jautėsi gyvenanti supama filosofijos...

Atšilus orams, tarytum paukščiai patraukė į šiaurę. Užmiesčio dvarą pasiekė po vidurdienio. Su jais atkeliavo artimi draugai: kone nuolatos pas juos gyvenantis Maksimas ir Lucilijus, su kuriuo susitikę Neapolyje kartu leidosi į Romą. Pernakvojęs Lucilijus ketino važiuoti į savo namus, o Maksimas dar ruošėsi paviešėti. Vos atvykę, nusiuntė į Miestą vergą su rašteliu Stacijui, kviesdami atkakti kelioms die-

noms, o gydytojas atsakė esąs truputį užsiėmęs, bet atvyksias, kai tik galės. Tad prie pietų stalo tiek ir tebuvo – trys vyrai ir jiedvi su Metija. Suvalgė po virtą kiaušinį su salotomis, po dubenėlį kvietinės tyrės su dešrele ir po keletą saldžių figų. Seneka su Maksimu gėrė vandenį, ji su Metija – džiovintų vynuogių užpilą, tik Lucilijus vienintelis iš visų neniekino vyno, tad ir tarnams nunešus į šoną staliukus su indais, lėtai jį siurbčiojo išsitiesęs ant savo maigūno. Pietautojai, kaip visada, tarėsi, kokios knygos pasiklausyti. Maksimas pasiūlė Kvintą Sekstijų. Seneka sutiko ir liepė namų skaitovui Nikodemui atsinešti šio išminčiaus veikalą. Tuo metu pasirodė Stacijus. Jis atsisakė valgio, sakydamas spėjęs užkąsti, ir pajuokavo:

– Skaniausio patiekalo – skaitymo ir malonaus pokalbio – vis dėlto nebūsiu praleidęs.

– Na, tai gulkis. Ir Lucilijui bus smagiau, jam vienam gurkšnoti nuobodoka, – šyptelėjęs pratarė Seneka ir paprašė tarno pripilti atvykėliui taurę.

– Tu, Seneka, gerai darai, kad negeri, tuomet svečiams daugiau lieka. Tavo vynai puikūs: juk dažnai pasiūlai už save patį senesnio, – smagiai nusiteikęs atsakė Stacijus.

O Maksimas kalbėjo:

– Sekstijus – didis vyras. Daugelio filosofų kūriniai bekraujai. Jų autoriai moko, ginčijasi, išvedžioja, bet nestiprina dvasios, nes patys jos neturi, o Sekstijus palieka skaitytoją kupiną pasitikėjimo. Jis ypatingas dar tuo, kad rodydamas teisingo gyvenimo didybę nežadina nusivylimo savimi: sužinai, jog šis gyvenimas aukštai, bet pasiryžusiam pasiekiamas.

Lucilijus prisipažino:

– Man didžiausią įspūdį padarė Sekstijaus aprašytas tobulinimosi būdas. Pasibaigus dienai, ruošdamasis gulėti, kiekvieną vakarą klausdavo savęs: „Nuo kokio trūkumo šiandien išsigydei? Kokiai ydai pasipriešinai? Kuri tavo pusė tapo geresnė?“ Aš irgi naudojuosi tokiu iš jo nusižiūrėtu kasdieniu savęs teismu. Kai išnešamas žiburys ir nutyla mano įprotį žinanti žmona, naršau po visą dieną, matuodamas savo darbus ir žodžius. Nieko nuo savęs neslepiu, nieko nepraleidžiu. Ko man bijoti klaidų, kai galiu sau pasakyti: „Dabar tau atleidžiu. Žiūrėk, kad daugiau taip nedarytumei. Tame ginče kalbėjai pernelyg kovingai. Kitą sykį nesigrumk su nepatyrėliais: niekada nesimokiusieji nenori mokytis. Aną jaunuolį raginai smarkesniais žodžiais negu privalėjai, ir neištaisei, o tik užgavai. Ateityje žiūrėk ne tik savo teiginių teisingumo, kreipk dėmesį ir į tai, ar gali pakęsti teisybę tas, kuriam kalbi. Doras žmogus džiaugiasi tavo pastabomis, o nedorėlis baisiai nekenčia nurodinėtojo.“ Po tokio savęs ištyrimo miegas esti ramus, gilus ir laisvas, nes siela pagirta ir paraginta, o vidinis stebėtojas sužinojo apie save.

Tuo metu Nikodemas išvyniojo ritinėlį, visi susikaupė ir nusiteikė klausyti, bet nespėjo išgirsti nė žodžio, nes į valgomąjį įėjo vartininkas Trakas. Vergai žinojo, kad be niekur nieko nedera trukdyti pietaujančių šeimininkų ir svečių, tad Trako pasirodymas reišė, jog kažkas atsitiko.

– Šeimininke, – Trakas kreipėsi į Senėką, – atjojo aukštas karininkas, lydimas būrio iš paskos žygiuojančių kareivių. Jie išsidėstė anapus dvarą juosiančios sienos, apstojo didžiuosius vartus ir abejus vartelius, o dabar beldžiasi į vidų. Ką daryti?

Seneka pakilo nuo maigūno, išėjo į priekį ir atsakė:

– Žinoma, įleisk ir atvesk čia.

Netrukus greitai žingsniu įėjo karininkas. Jis pasakė:

– Esu asmeninės imperatoriaus kariuomenės karininkas Gavijus Silvanas. Mane atsiuntė imperatorius. Anėjau Seneka, Antonijus Natalis pranešė valdovui, kad Gajus Kalpurnijus Pizonas buvo jį atsiuntęs pas tave pasiteirauti, kodėl vengi jo, Pizono, viešnagės, nes juk būtų geriau draugystę palaikyti bičiuliams susitinkant. Tu, anot Natalio, atsakei, jog dažni susitikinėjimai bei pašnekėsiai nieko neduosią nei vienam, nei kitam, tačiau tavo gerovė priklausanti nuo Pizono. Imperatorius liepė paklausti, ar tu patvirtini Natalio žodžius ir kaip juos paaiškintumei.

Karininkas kalbėjo neryžtingai, nubedęs akis žemyn, tarsi būtų sutrikęs, tarsi ko gėdintųsi. Seneka ramiai atsakė:

– Iš tikrųjų Pizonas buvo pas mane atsiuntęs Natalį, perdavusį Pizono apgailėstą, kad jam neleidžiama manęs lankyti. Aš tuomet sirguliuavau. Tad pasiteisinęs nesveikata ir ramybės meile atsakiau, jog Pizono priimti negaliu. Paskutinių žodžių aš nesakiau, nes visada tvirtinau ir tvirtinsiu, kad mano gerovė priklauso ne nuo ko nors kito, o nuo manęs paties, kadangi aš pats esu savo ydų ir dorybių valdovas. Ne mano būdai kam nors pataikauti ir kalbėti kitaip. To niekas geriau nežino už Neroną, dažniau patirdavusį mano laisvę negu vergystę.

Taip pasakęs jis vėl atsigulė ir paprašė Nikodemą pradėti skaityti. Karininkas išsinešdino.

– Seneka, ar tau aišku, kas čia dedasi? – paklausė Stacijus.

– Ne, kol kas nieko tikra pasakyti negaliu. Turiu tam tikrų spėjinių, bet nežinia, ar jie teisingi, todėl patylėsiu.

Tačiau juk ne pirmiena. Buvau ne kartą apšmeižtas, kaltinamas nebūtais dalykais. Natalis, kaip žinote, sugedęs žmogus, iš jo visko galima laukti.

Pamiršę knygą Stacijus, Lucilijus ir Maksimas gerą valandą postringavo, spėliodami, ką galėtų reikšti karininko atvykimas, bet nė vienas nesugebėjo rasti aiškaus atsakymo. Seneka tylėdamas kažką mąstė, o draugams nutilus pakartojo prašymą Nikodemui, ir tas pradėjo. Skaitovo balsas skambėjo maloniai ir aiškiai: *Įtardama priešą pulsiant iš visų pusių, mūšiui pasirengusi kariuomenė žygiuoja keturkampiu. Tą patį turi daryti išminčius: tegul visas dorybes nuolatoto laiko išdėstęs aplinkui, idant ten, kur iškils kokia nors grėsmė, jau būtų paruošti apsaugininkai, be sąmyšio paklūstantys vado mostui. Matome, jog garsių karvedžių kariuomenės taip surikiuotos, kad iš karto visas pajėgos galėtų sužinoti vado įsakymą, kad vieno trimito garsas iš karto nuskrietų ir per pėstininkus, ir per raitelius. Mums to dar labiau reikia. Juk kariai dažnai be priežasties bijo priešo, ir saugiausias esąs pasirodo tas kelias, kuris jiems atrodo labiausiai įtartinas. Mat kvailybė niekada neturi ramybės: baimė gaubia ją ir iš viršaus, ir iš apačios, verčia drebėti iš šonų, pavojai ir seka paskui ją, ir užbėga už akių. Viskas ją baugina, niekam ji nepasiruošusi, krūpčioja net nuo pagalbos. O išminčius visada įsitempęs, ne trauksis, užgriuvus skurdui, sielvartui ar nešlovei, bet drąsiai žengs per juos ir kiaurai pereis.*

Seneka liepė sustoti ir tarė:

– Man atėjo į galvą, kad dažnai mūsų kvailybė neatpažįsta kai kurių ydų ir netrimituoja pavojaus. Itin pavojingas yra gėrėjimasis savimi. Tirpstame išgirdę mus vadinant dorais, protingais, tyrais žmonėmis. Mums malonu klausytis

pataikūnų, tvirtinančių, jog mes geriausi ir išmintingiausi. Juk tokiems reikėtų atsakyti: „Tu teigi, jog aš esu protingas, bet aš pats puikiai matau kvailybės apraiškų: trokštu daugelio nenaudingų, nereikalingų ir net sielai kenksmingų dalykų.“ Tačiau retai taip pasakome. Gėrėjimosi savimi yda užliūliuoja, su ja kovoti nelengva.

Maksimas pakreipė savaip:

– Išminčiui ar siekiančiam išminties vyrui vis tiek yra lengviau. Sunkiausia paprastiems žmonėms. Pikčiurna ir niurzgalius noriai klausosi meilikautojų žodžių apie savo švelnumą, girtuoklis ir paleistuvis – apie santūrumą, plėšikautojas – apie dosnumą. Man atrodo, gėrėjimosi savimi yda itin pavojinga valdovams. Atsimenate pasakojimą apie Aleksandrą Didįjį? Prisiklausęs saldžialiežuvių, ir pats įtikėjo esąs dievas. Kartą, kai apsupęs kažkokį tolimos šalies miestą jojo aplink sienas, ieškodamas silpniausios įtvirtinimų vietos, į koją įsmigo gynėjų paleista strėlė. Jis išsilaikė balne, ištraukė strėlę ir nusviedęs šalin jojo toliau. Kai nu-stojus bėgti kraujui sausa žaizda ėmė baisiai skaudėti, o nukarusi koja nutirpo, priverstas sustoti pasakė: „Visi prisiekinėja, kad aš – Dzeuso sūnus, bet ši žaizda rodo, jog esu tik-tai žmogus.“

Paulina įsiterpė:

– Jūs teisūs, ši yda trukdo šveisti sielą aplipusį trūkumų purvą. Tačiau bloga ir tai, kad ji kliudo tobulėti net paprasčiausiems žmogaus gebėjimams. Pavyzdžiui, kalvis arba gydytojas, – šyptelėjo ji, pažvelgusi į Stacijų, – įtikėję esą geriausi apylinkėje, gali nebesistengti dar ko nors išmolti.

Stacijus pradėjo prieštarauti:

– Gydytojo pavyzdys netinka. Gydytojai priversti mokytis visą gyvenimą. Kiekviena liga skirtingus žmones veikia kitoniškai, gydyti irgi tenka kiekvieną savaip. Gydytojas turi labai atidžiai stebėti žmogaus būdą, įpročius, gyvenimo sąlygas, daryti išvadas ir bandyti įvairius kelius. Kad jūs žinotumėte, su kokia daugybe nežinomų dalykų jis susiduria, kaip turi ieškoti...

Baigti jam sutrukdė netikėtai pasirodęs kitas kariškis – šį sykį šimtininkas. Jis keliais žodžiais perdavė Senekai kaltinimą dėl dalyvavimo Pizono sąmoksle prieš imperatorių ir įsakymą numirti. Matyt, karininkas, sugrįžęs pas Neroną, pranešė, kad jo įsiveržimas sumaištis nesukėlė, Senekos neišbaigino, tad imperatorius nutarė tiesiai ir aiškiai pareikšti savo valią. Visi pašoko ant kojų, lyg nuliūdo, lyg paniuro, bet niekas neišsigando. Paulina galėtų prisiekti neįjautusi baimės. Seneka irgi nepabūgo. Jis paprašė Nikodemą atnešti testamentą. Šimtininkas neleido: pasmerktieji neturį testamentą teisės. Tada Seneka tarė:

– Mieli bičiuliai, gaila, kad draudžiama deramai atsidėkoti jums už brolystę, už gerumą man ir kitiems. Tad palieku jums vienintelį gražiausią man priklausantį dalyką – savo gyvenimo paveikslą. Jei jį prisiminsite, žmonės gerbs jus už tokią ištikimą draugystę.

– Mes neužsitarnavome tavo dėkingumo, Seneka. Nesugebėjome tavęs išsaugoti, kažką pražiopsojome. Kol tave kelis kartus bandė pragaišinti nuodais, mums pavykdavo: stebėjome, klausėmės, perspėdavome, meldėme, kad būtum atsargus, Stacijus gamino priešnuodžius. Su nuodais jiems išėjo šnipštas, tai dabar griebiamasi geležies. Prieš ją mes bejėgiai, – sielvartingai prabilo Maksimas. Jo akyse sublizgėjo ašaros.